

Gondolatok az általános iskolai házi olvasmányok feldolgozásáról

Nekem mindig nagy gondot okozott a házi olvasmányok feldolgozása. Ami kötelező, az olyan nehezen megy. Emlékszem diákkoromból – akármilyen régen is volt –, hogy a kötelező olvasmányok elolvasásától undorodtam. Mindig az kísértett olvasás közben, hogy ezt most nekem „muszáj” elolvasnom, ha tetszik, ha nem. Különböző szempontokra kellett figyelnem, különböző dolgokat kellett megjegyznem. Így nem volt élvezetes az olvasás, hanem kényszer. Később, saját szórakozásomra újra elolvasva az adott művet, egészen másként láttam, másként éltem át a műalkotást.

Ezt az érzést szeretném én kiiktatni/tanítványaim életéből.

Hosszú tanítási gyakorlatom során sokféle módszerrel próbálkoztam: jókkal és rosszakkal. Ez sajnos így van. Készítettem olvasónaplót; végeztem gyűjtőmunkát, adtam szempontokat az olvasáshoz, írtam fogalmazást, adtam feladatlapot „Ki olvasott figyelmesen?” címmel. És még sok mindent kitaláltam attól függően, hányadik osztállyal, milyen összetételű tanulócsoporthal volt dolgom. Sokszor és haszonnal forgattam Kolta Ferenc idevágó művét is.

Nem állítom, hogy munkám sikertelen volt. De valahogy a szorongást és főleg a kényszer érzetét nem sikerült csökkentenem tanítványaimban.

Az elmúlt tanévben valami újjal próbálkoztam. Ez az új módszer a gyerekek olvasási éhségén, olvasási kedvén, valamint önálló munkájukon alapszik. Mindenki tudja, hogy az olvasás megszerettetését az évi egy kötelező és három ajánlott olvasmány megbeszélésével nem valósíthatjuk meg. Mint ahogy pl. egy irodalmi dolgozat sem ötletszerű munka, hanem gondosan előkészített, esetleg több hónapon át tartó tematikus gyakorlás, rész- és egész fogalmazások stb. lezáró aktusa; a házi olvasmányok feldolgozását is sok és sokirányú részfeladatnak, tevékenységnek kell megelőznie. Ez a munka állandó és folyamatos, minden óránkat valamilyen formában áthatja.

Az olvasás tudatosításának, a könyv megszerettetésének már az alsó tagozaton el kell kezdődnie. Most azonban csak a felső tagozatos munkáról beszélek. Iskolánkban jól felszerelt szabadpolcos ifjúsági könyvtár működik. Hetenként két délután lehet könyvet kivenni vagy cserélni. A ráérők a könyvtárban is olvashatnak. A kötelező és ajánlott olvasmányok nagy példányszámban megtalálhatók. A könyvtáros kartársnő frissiben megvásárolja az újonnan megjelenő alkotásokat. Tanulóim tehát „könyvközelben” élnek. Sokat olvasnak, sokat böngésznek, és nem csak a magyarral kapcsolatban.

Az elmúlt év folyamán két ünnepi órát tartottam a könyvtárban, s a szakköri foglalkozások is leginkább itt zajlottak le. Szaktantermünkben szintén szabad polcon egész éven át megtalálhatók az egyes évfolyamok irodalmi és nyelvi anyagával kapcsolatos kötelező, ajánlott, kiegészítő, szemléltető alkotások, valamint a korosztálynak megfelelő ifjúsági irodalom néhány példánya is. Ezeket a gyerekek az óráközi szünetekben forgathatják, olvashatják, sőt engedéllyel haza is vihetik. Ezekből a példányokból (melyek nagy része sajátom) esetenként felolvasok, szemléltetek, vagy a sokat olvasóktól néhány mondatos beszámolót, kiegészítést kérek.

Szakkörömmel minden évben egyszer elmegyünk a Rákóczi úti önkiszolgáló

könyvesboltba. Nagy élmény számukra a rengeteg és szépen elhelyezett könyv látványa. S mivel előzőleg már néhány forintot megtakarítottak erre a célra, vásárolnak is. Ők a jövő könyvvásárlói és gyűjtői, nem csak olvasói. Megtanulják, hogy egy tábla csokoládé, de sokszor egy csomag cukorka árán is értékes irodalmat lehet vásárolni.

Új módszeremhez az első komolyabb próbálkozást az 5. osztályban Fekete István Tüskevár című regényének, mint ajánlott olvasmánynak a feldolgozása jelentette. Miután meggyőződtem, hogy kik és hányan olvasták el a művet, feladatokat kaptak. Ezekből felkészültek, s ennek alapján ismertették a művet azok számára, akik még nem olvasták.

A következő kérdések szerepeltek a feldolgozás során:

Mit tudsz Fekete Istvánról? Milyen műveket írt? Melyek az állatokról szóló művei? Melyiket olvastad már? Melyik művéből készült film? Hozd el a legkedvesebb Fekete-könyvedet! Hol játszódik le a történet? Mondd el röviden az események sorát! Honnan kapta Tutajos a nevét? Miért nem tudta folytatni a számtanpéldát az utolsó órán? Milyen személyes élményük volt a gyerekeknek a Tüskevár felfedezésénél? Meséld el az első halfogást! Sorold fel a regény szereplőit! Hogyan és mire tanította Matula Gergely a fiúkat? Milyen változáson ment át Tutajos a nyár folyamán? Bizonyítsd a két fiú igaz barátságát! Milyen állatok szerepelnek a műben? Műtass be néhányat idézetekkel! Keress tájleíró részeket a regényben! Olvasd fel, amelyik a legjobban tetszett!

A tanulók szívesen és lelkesen készültek a beszámolóra, a regény ismertetése és megbeszélése jól sikerült. Akik még nem olvasták, azok számára is élményt jelentett.

Ilyen előkészületek után fogtam hozzá Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk c. regényének feldolgozásához. A könyv olvasásának előkészítő órája a hagyományos módon zajlott le. Rövid tájékoztató Molnár Ferencről és koráról, a mű keletkezésének körülményeiről. Az olvasási határidő kitűzése, majd egy-két érdekes részlet bemutatása az érdeklődés felkeltéséhez.

Az olvasáshoz semmilyen szempontot nem adtam azért, hogy a tanulók nyugodtan és zavartalanul átadhassák magukat az olvasás gyönyörűségének. Négy hét múlva azután megszerveztük a beszámoló órákra való felkészülést. A regényt már előzőleg 5 feladatcsoportra osztottam. Minden csoport 4-5 feladatot tartalmaz, tehát az osztályt is 5 csoportra kellett osztanom 4-5 tanulóval. A csoportvezetőket magam jelöltem ki, de a csoporttagokat önállóan választhatták. Ez azért fontos, hogy a baráti körök, esetleg tanulópárok közösen készülhessenek. Arra vigyáztam, hogy a csoportok színvonalban kiegyenlítettek legyenek. A kartonlapra gépelt csoportfeladatokat a vezető kapta meg, s a részfeladatokat saját belátásuk szerint osztották fel egymás között. Tehát minden tanulónak megvolt az a jó érzése, hogy a neki legmegfelelőbb feladatot választotta. A csoportvezetők írásban közölték velem, ki milyen feladatot vállalt. A szervezés és az egyéni felkészülés két hétig tartott.

A csoportok feladatai a következők voltak:

1. csoport:

1. Sorold fel a Pál utcai csapat tagjait!
Hány évesek voltak, hányadik osztályba jártak?
Mutasd be őket 1-2 mondattal!
2. Sorold fel a vörösingeseket!
Mutasd be őket 1-2 mondattal!
Mit jelent az einstand és hol volt?
3. Írd le szavakkal, milyennek képezed el a Fűvészkertet!
Ha akarod, le is rajzolhatod.

4. Írd le a környéket, ahol a Pál utcaiak közlekedtek!
Nagyobb alakú térképet is készíts róla!
5. Keresd a regényben a múlt század végére jellemző, ma már nem használatos kifejezéseket! (Köszönés, közlekedés, iskolai élet, használati tárgyak stb.)
Magyarázd is meg őket!

2. csoport:

1. Meséld el azt a jelenetet, amikor Boka, Csónakos és Nemecek a Fűvészkertben járt!
Ismertesd úticéljukat is!
2. Nemecek hőstette a Fűvészkertben. A legszebb részt olvasd is fel!
Mi a véleményed Nemecek viselkedéséről?
3. Miért fürdött meg Nemecek háromszor is?
1. Véletlenül. – 2. Becsületből. – 3. Kényszerűségből.
Mi lett ennek a következménye?
4. Miért volt Nemecek közlegény?
Mi volt erről a véleménye neki, a csapat tagjainak? És mi a te véleményed?

3. csoport:

1. Miért harcolt egymással a két csapat?
Hogyan hangzott a hadüzenet?
2. Milyen volt a grund? Készíts róla modellt!
3. Olvasd fel Boka kiáltványát!
Mondd el, hogyan zajlott le a közgyűlés! El is játszhatjátok.
4. Ismertesd a haditervet!
Hogyan készültek fel a fiúk a harcra?

4. csoport:

1. A csata. Ismertesd a harc menetét a legfontosabb mozzanatok alapján!
2. Nemecek Ernő megoldja a csata sorsát. Hogyan fogadják ezt a Pál utcaiak és hogyan a vörös ingesek?
3. Hány nap alatt játszódnak le a regény eseményei? Ismertesd 2–3 mondatban az egyes napok kiemelkedő eseményeit!
4. Mi lett a grund további sorsa?
Szerinted érdemes volt-e harcolni érte?

5. csoport:

1. Mutasd be a Nemecek családot!
Beszéld el Ernő halálát!
2. Kik voltak a Gitt-egylet tagjai? Mi volt a pecsétjükre írva?
Miért haragudtak meg Nemeckekre? Hogyan büntették meg, és hogyan engesztelték ki?
Mi a véleményed a Gitt-egyletről?
3. Mondd el a véleményed Gerébről és áruló magatartásáról!
Te visszavetted volna-e a csapatba?
4. Jellemezd: Boka Jánost, Nemecek Ernőt, Áts Ferint és a Pásztorokat!
5. Hasonlítsd össze a regényt a filmmel! Neked melyik tetszett jobban, és miért?

Amint tapasztalható, ügyeltem arra, hogy minden csoport feladatai között szerepeljen részletes és tömör elbeszélés, alapfokú jellemzés, rajzos feladat, gyűjtőmunka, olvasás, esetleg dramatizálás.

A beszámoló órákon a „hivatalos” előadók után az osztály tanulói megjegyzéseket, kiegészítéseket fűzhetek az egyes feleletekhez. A hivatalos felkészülést osztályoztam, a jó hozzájárulásért pontot adtam. Az értékelést és az osztályzatokat azonban csak az utolsó beszámoló órán közöltem.

Annak ellenére, hogy mindenki csak egy részfeladatból készült, az egész anyag elvégzése során kiderült, ki mennyire tájékozott a műben, hogy szerette meg, milyen élményt jelentett a számára.

Tanmenetemben 3 órát szántam a regény megbeszélésére, de 4 órát fordítottam rá. Az időtöbbletet főleg az egészséges és értékes viták okozták. Különösen a következő kérdések felett vitakozták a gyerekek:

2. csoport. 4. Miért volt Nemecek közlegény? Mi volt erről a véleménye Nemeceknek, a csapat tagjainak? Mi a te véleményed?
4. csoport. 4. Mi lett a grund további sorsa? Szerinted érdemes volt-e harcolni érte?
5. csoport. 2. Mi a véleményed a Gitt-egyletről?
5. csoport. 4. Te visszavetted volna-e Gerébet a csapatba?

5. csoport. 5. Hasonlítsd össze a regényt és a filmet! Neked melyik tetszett jobban és miért?

A felkészülés örömét az is bizonyította, hogy a gyerekek lelkesedtek a regényért, sokat rajzoltak, nagyszerű térképet készítettek a Pál utca környékéről és modellt a grundról.

Csak megemlítem, hogy hasonló módszerrel dolgoztam fel a 6. osztályban Gárdonyi Egri csillagok című regényét. Itt azonban minden csoport A és B feladatokat tartalmazott. Az A feladatok inkább az eseménysorhoz, a B feladatok a szereplők jellemzéséhez, kiegészítő munkákhoz kapcsolódtak. Így minden tanulóra két feladat jutott. Természetesen a 6. osztály anyagának megfelelően a jellemzés nagyobb súllyal szerepelt.

Nem állítom, hogy a házi olvasmányok feldolgozásának egyedüli üdvözítő formáját találtam fel. De azt állíthatom, hogy munkám eredményesebb volt, mint a régi módszerekkel.

ÖSSZEGEZÉS:

1. A tanulók zavartalanul olvashatták a művet.
2. Minden szorongástól mentesen készülhettek fel az általuk választott feladatból.
3. Minden tanuló részt vett a munkában.
4. Az írásbeliség ugyan elsikkadt, de sokirányú készségfejlesztésre adódott lehetőség.
5. A felkészülés irányítással, de önállóan történt.
6. Kollektív, összehangolt munkára volt szükség.
7. A tanulók hozzázoknak a tudatos olvasáshoz. Valami mélyebb élményt keresnek, mint csak felszínes szórakozást, időtöltést. Ennek egyik jó jele akkor mutatkozik, amikor nem ugorják át a sűrűn teleírt lapokat csak a párbeszédés részeket keresve. Erre pedig nevelni kell őket.

Munkám eredményességén fellelkesedve elhatároztam, hogy a következő tanévben a 7. és 8. osztályos házi olvasmányokat is hasonló módszerrel dolgozom fel.

Soha ennyit nem beszélünk a tanulók olvasási készségének fejlesztéséről, az olvasás megszerettetéséről. Akinek van hozzá kedve, próbálja ki ezt a módszert, esetleg fejlessze tovább, alakítsa át egyéniségének és körülményeinek megfelelően! S ha valakit érdekel a 6. osztályos anyag, azt is szívesen közrebocsátom.

SZEPES LAJOS

Pécs, Tanárképző Főiskola

Ami a legújabb kiadású IV. osztályos olvasókönyvből is hiányzik

Az ember idegrendszeréről szóló olvasmányra gondolok, és röviden azt is felvázolom, hogy miért hiányolom.

Az általános iskola alsó tagozatában a korszerű műveltség elemeinek átadásában központi helyet foglal el az *olvasókönyv*, olvasmányaival és a *környezetismeret* komplex ismeretanyagával. Mindkét tárgy a természet és a társadalom törvényszerűségeire, többek között a munkára és magára az emberre vonatkozó elég széles körű ismeretanyagot közvetít megfelelően csoportosított témakörökben.

A IV. osztályos olvasókönyv a mesék, mondák, az otthon és az iskola, a nép élete régen és ma, ünnepeink, a természet világa és az emberi munka című témák után *testünk és ápolása* című témakörben foglalkozik az emberi szervezet és az egészséges életmódra nevelés több fontos kérdésével. A lélegzés, a szív és a vérkeringés, érzékszerveink című egységekhez azonban az egészséges életmódra nevelés és a tudományos világnézet formálása érdekében kiegészítésül és betetőzésül feltétlenül odakívánkozik az emberi életműködések központi irányító szervéről, az idegrendszer működéséről és jelentőségéről a 10 éves gyermek értelmi fejlettségi szintjén egy kis olvasmány.

Az olvasókönyv a szóban forgó fejezetben megfelelő szinten nyújt ismeretet a különböző szervek, érzékszervek működéséről és védelméről. Az emberi szervezet központi irányító szervéről, a gondolkodás, a tanulás, a beszéd központi szervéről, az *idegrendszerről* azonban nem